

Participiumconstructies in het vroegmodern Nederlands

De positie van het tegenwoordig deelwoord binnen de beknopte bijzin in de *Statenvertaling*

Participle constructions in early modern Dutch: the position of the present participle in the non-finite clause in the *Statenvertaling*

AUTHOR(S): LEVI REMIJNSE

Participiumconstructies in het vroegmodern Nederlands

De positie van het tegenwoordig deelwoord binnen de beknopte bijzin in de *Statenvertaling*

Participle constructions in early modern Dutch: the position of the present participle in the non-finite clause in the *Statenvertaling*

L. (LEVI) REMIJNSE

RMA Linguistics, Universiteit Utrecht, Utrecht.

Manuscript geschreven tijdens zijn BA Nederlandse taal en cultuur, Universiteit Utrecht, Utrecht

KEYWORDS

participle clause
early modern Dutch
Statenvertaling

ABSTRACT

In the current corpus study all non-finite clauses headed by a present participle in the gospel of *Luke* from the *Statenvertaling* are analyzed with respect to the position of this head. It is explored which factors from the fields of linguistics and literature studies possibly derived the position of the present participle. The results show that in many participle clauses in *Luke* the present participle is located in first position. Principles like 'extraposition' and 'verb raising' can only derive a portion of those constructions. A substantial portion remains where material is located after the present participle. This material consists of adjuncts and particles, which are prohibited from extraposition or raising. In order to derive those non-finite clauses, it is proposed that the present participle itself projects an extra projection containing a left-branching node (XP). The present participle is then moved to the head of that projection, which is the first position of the clause. One of the motivations triggering this movement is the need to mark text uttered by characters in the narrative.

1. INTRODUCTIE¹

In het modern Nederlands worden participiumzinnen zoals (1) (beknopte bijzinnen met als hoofd een onvoltooid deelwoord) nog maar zeer beperkt gebruikt.

- (1) Sander luisterde naar de docent, [zijn aantekeningen **schrijvende**].

In de vroegmoderne tijd had de participiumzin een veel prominentere plaats in het toenmalig Nederlands taalgebied. De Gouden Eeuw (17^e eeuw) wordt in het bijzonder de bloeiperiode van het participium² genoemd (Van der Horst, 2008). Ondanks dat het modern Nederlands en het vroegmodern Nederlands binnen zinnen een vaste woordvolgorde met restricties op verplaatsingen van constituenten kent, blijkt in het vroegmodern

1 Mijn dank gaat uit naar Marjo van Koppen voor het geven van feedback tijdens het schrijven van dit artikel in scriptievorm tijdens het afronden van mijn bachelor Nederlandse Taal en Cultuur.

2 In dit artikel duidt het begrip *participium* uitsluitend het onvoltooid deelwoord aan.

Nederlands de positie van het participium binnen zijn beknopte bijzin onberekenbaar. Zie (2) uit het vroegmodern Nederlands.

(2) Zommige ruyters, nochtans, ontglipten [**laatende** paarden en waapenen achter].

(uit Van der Horst, 2008)

In tegenstelling tot de positie van het participium in (1), staat binnen de beknopte bijzin *laatende paarden en waapenen achter* in (2) het participium vooraan. Zinnen zoals (2) vormen bewijs uit het vroegmodern Nederlands voor een constructie waarvan het in de literatuur over het modern Nederlands onduidelijk is hoe deze woordvolgorde kan worden afgeleid. Literatuur over verplaatsing van participia in het vroegmodern Nederlands biedt veel beschrijving, maar geen sluitende verklaring voor de woordvolgorde van deze constructies (Van Gestel et al., 1992; Hoeksema, 2003; Van der Horst, 2008)³.

Dit artikel geeft een beschrijving van de factoren die van invloed kunnen zijn op de positie van het participium binnen zijn beknopte bijzin in de *Statenvertaling* uit 1637. Ik zal aantonen dat sommige participiumzinnen in dit corpus alleen kunnen worden afgeleid door verplaatsing van het participium naar een hogere projectie met een vertakking naar links in de structuur. De *Statenvertaling* als literair werk biedt een literaire verklaring voor deze verplaatsing: het participium beweegt naar een hogere projectie om de persoonstekst te markeren. Hiermee wil ik aantonen dat het van belang is om bij het taalkundig analyseren van literaire teksten ook letterkundige begrippen te hanteren. Zo kan men ontdekken hoe de inhoud van de tekst van invloed is op taalkundige processen zoals verplaatsing van constituenten.

Dit artikel is als volgt opgebouwd. In paragraaf 2 wordt een theoretisch kader uiteengezet over de positie van het participium binnen de beknopte bijzin. Op grond van dit theoretisch kader komen in paragraaf 3 de hypothesen en methode aan bod. In paragraaf 4 volgen de resultaten van het onderzoek. Om deze resultaten te interpreteren, worden de hypothesen een voor een langsgelopen in paragraaf 5. Vervolgens worden in paragraaf 6 factoren behandeld die mogelijk van invloed zijn op posities van het participium. Paragraaf 7 sluit af met de conclusie.

2. THEORETISCH KADER

In deze paragraaf volgt een beschrijving van taalkundige principes die zorgen voor verschillende soorten woordvolgordes in participiumzinnen. Het zal blijken dat sommige constructies uit het vroegmodern Nederlands door deze principes niet verklaard kunnen worden. Ook komt kort het letterkundige begrip stemmigheid aan bod.

2.1 DE STANDAARD POSITIE VAN HET PARTICIPIUM

Participia zijn niet-finiët: zij hebben geen getalskenmerken of tijdsbepaling. Ze hebben in het Nederlands echter wel het suffix ‘-de’ of ‘-d’. Deze moet bij een functionele projectie

3 Van Gestel et al. (1992) stellen dat in beknopte bijzinnen met het participium op eerste positie, deze zelf niet verplaatst, maar dat al het andere materiaal extrapositie ondergaat; dit wordt niet nader verklaard en er wordt ook niet stilgestaan bij de restricties daarop in het modern Nederlands.

worden opgehaald. Bennis (2000) oppert het bestaan van een functionele projectie AspP die (on)voltooidheid uitdeelt. Het participium verplaatst vanuit zijn verbale projectie daar naartoe om ‘-de’ of ‘-d’ op te halen. Zie de boomstructuur van de participiumzin uit (1), hieronder uitgewerkt in Figuur 1:



Figuur 1. Boomstructuur van de participiumzin *zijn aantekeningen schrijvende*.

In Figuur 1 is te zien dat het participium geen AgrP projecteert; PRO betekent dat het subject leeg is. Het subject van een conjuncte participiumzin wordt namelijk gecontroleerd door een argument in de matrixzin. Het participium verplaatst wel naar Asp om zijn suffix ‘-de’ op te halen voor zijn onvoltooidheid, maar er is geen hogere projectie waar het naar kan door verplaatsen. Het blijft daarom bij Asp staan. In de uiteindelijke participiumzin resulteert de landingsplaats van het participium in de finale positie. Op grond van bovengenoemde beschrijving kunnen we daarom concluderen dat participia de laatste positie van hun beknopte bijzin innemen.

2.2 EXTRAPOSITIE

In paragraaf 2.1 is uitgelegd dat het participium binnen zijn beknopte bijzin blijft staan bij AspP, wat in de oppervlaktestructuur resulteert in de finale positie. Toch zijn er gevallen te constateren waar in de participiumzin het participium niet op de finale positie staat:

- (3) De conducteur stapte op de treinreiziger af, $[[_{AspP} [_{VP} PRO \emptyset_2 \emptyset_1] \text{ bevelende}_1]$ dat hij zijn kaartje moest laten zien₂].

In de participiumzin van (3) staat niet het participium, maar de objectzin op de finale positie. Volgens de theorie uit paragraaf 2.1 kan het participium in (3) niet verder verplaatst zijn dan AspP door het ontbreken van een hogere projectie. Hoe is deze woordvolgorde dan ontstaan?

De meest voor de hand liggende verklaring is het fenomeen genaamd extrapositie. Bij extrapositie moet een objectzin zich over het participium heen naar rechts verplaatsen (Bennis, 2000). *Dat hij zijn kaartje moest laten zien* in (3) is een objectzin, waardoor deze dus extrapositie ondergaat. Extrapositie is optioneel bij bijwoordelijke bijzinnen, bijvoeglijke bijzinnen en prepositieconstituenten (Broekhuis & Corver, 2017).

2.3 HEAVY-NP SHIFT

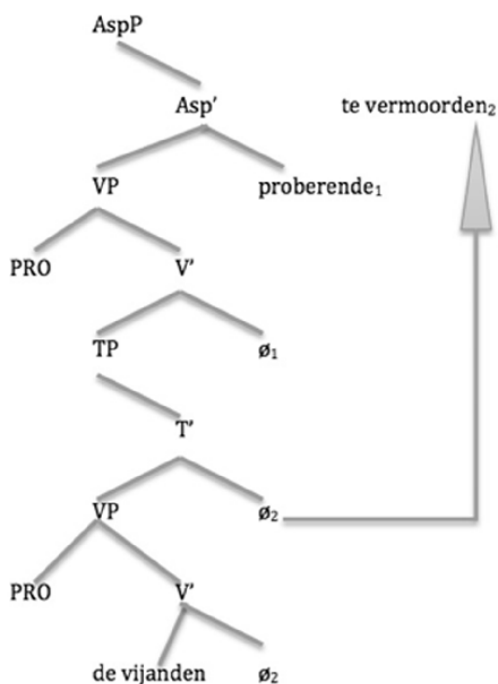
Paragraaf 2.2 liet zien dat binnen een participiumzin een objectzin door middel van extrapositie rechts over het participium heen moet verplaatsen. Er bestaan echter ook welgevormde participiumzinnen waarin niet een objectzin, maar een object-NP rechts van het participium staat, zoals in (4):

- (4) Hans liep door de kamer, $[[_{-AspP}[_{VP} PRO \emptyset_2 \emptyset_1] \text{zoekende}_1]$ een oud verfrommeld boodschappenlijstje van zijn vrouw₂].

In (4) bevindt het participium zich links van de NP *een oud verfrommeld boodschappenlijstje van zijn vrouw*. Dit soort constructies wordt door Stallings et al. (1998) gemotiveerd met het principe heavy-NP shift, wat inhoudt dat een lange object-NP naar het einde van de zin wordt verplaatst. De norm voor deze verplaatsing ligt op een NP van minstens 4 woorden langer dan de lengte van het andere materiaal in de zin (Hawkins, 1994). In (4) geldt dat de object-NP zes woorden langer is dan de overige woorden in de beknopte bijzin. Dat maakt dat na de verplaatsing van het participium *zoekende* naar AspP, deze NP vanwege zijn lengte naar rechts over het participium heen naar de finale positie van de beknopte bijzin verplaatst.

2.4 VERB RAISING

In de vorige paragrafen is er bewijs geleverd voor het bestaan van participia links van CPs en lange object NPs binnen de beknopte bijzin. De participiumzin in Figuur 2 vraagt echter om een andere verklaring dan extrapositie of heavy-NP shift.



Figuur 2. Boomstructuur van de participiumzin *de vijanden proberende te vermoorden*.

In Figuur 2 staat de constituent *te vermoorden* rechts naast het participium *proberende*. Dit is geen CP, PP of lange object NP, maar een infinitief. Dit infinitief is deel van de infinitiefzin *de vijanden te vermoorden*, waarvan het object *de vijanden* weer links van het participium staat. Hier heeft waarschijnlijk verb raising plaatsgevonden. Bij verb raising worden infinitivale hoofden die een complement zijn van het matrixwerkwoord (bijv. objectzin), verplaatst en aangehecht aan het verbum op de laatste positie in de zin (Bennis, 2000). Als de infinitiefzin een TP projecteert, haalt het infinitivale hoofd daar onderweg het woord *te* op. Het gevolg is een cluster van verba aan het zinseinde. Zo is in Figuur 2 te zien dat, na de verplaatsing van het participium *proberende* naar AspP, het infinitivale hoofd *vermoorden* uit zijn verbale projectie is verplaatst, *te* bij T heeft opgehaald en zich vervolgens aan het einde van de participiumzin heeft vastgehecht.

2.5 V1 POSITIE

Met alle mogelijkheden voor de positie van het participium binnen zijn beknopte bijzin die het theoretisch kader tot nu toe heeft geboden, kunnen we nog steeds niet alle constructies uit het vroegmodern Nederlands verklaren. In (2) bijvoorbeeld, staat het scheidbare participium *laatende* op de eerste positie (hierna V1 positie) en het partikel *achter* op finale positie. Hoe het participium en zijn partikel in (2) gescheiden op deze posities terecht zijn gekomen is in de literatuur nog niet helder verklaard.

Hoeksema (2003) deed onderzoek naar participiumzinnen in het vroegmodern Nederlands waar het participium op V1 positie staat en de rest van de beknopte bijzin niet verklaard kan worden door de behandelde factoren uit dit theoretisch kader. Hij ontdekte een aantal correlaties die mogelijk samenhangen met de positie van het participium. Een van die correlaties is transitiviteit: in constructies waar de participia op V1 positie staan, zijn deze vaak transitief. Welke concrete syntactische verplaatsingen binnen de participiumzin deze correlatie veroorzaken maakt Hoeksema niet duidelijk. Ook hij geeft geen heldere verklaring en daarbij geen voorbeelden uit zijn corpus om deze correlatie te ondersteunen.

2.6 INGEBEDDE COMMUNICATIE

De *Statenvertaling* is een literair werk. Daarom is het essentieel om bij het analyseren van zinsconstructies uit dit werk ook een letterkundig instrumentarium te gebruiken. Een letterkundig begrip wat in dit artikel zal worden gehanteerd is stemmigheid. Van Boven en Dorleijn (2015) bespreken de verschijningsvormen van stemmigheid in narratieve literatuur. De personages in een narratief hebben meestal een stem. Het narratief zelf wordt verteld door een vertelinstantie die al dan niet deelneemt aan de handeling. De tekst waarin de verteller aan het woord is, wordt de vertellerstekst genoemd. De personages kunnen door de verteller letterlijk geciteerd worden. Dit citaat heet de directe rede. Tekst met directe rede is ingebed in de vertellerstekst en wordt de persoonstekst genoemd. In (5) betreft de gemarkeerde tekst de persoonstekst indirecte rede. Merk op dat de persoonstekst en de vertellerstekst niet verdeeld zijn over constituenten, maar over zinnen.

- (5) Huil veel, dacht hij, huil veel.

(uit Van Boven & Dorleijn, 2015)

Bij de analyse van de data uit dit artikel in paragraaf 6.3 zal blijken dat de verdeling van persoonstekst en vertellerstekst over de tekst invloed uitoefent op de positie van het participium binnen de beknopte bijzin. In de volgende paragraaf volgt de opzet van het huidige onderzoek. We zullen met name onderzoeken of het hiervoor uiteengezet theoretisch kader erin slaagt om de constructies van de participiumzinnen te verklaren.

3. HYPOTHESES EN METHODE

Met de bagage uit paragraaf 2 wordt de positie van het participium in de *Statenvertaling* geanalyseerd. Deze paragraaf bestaat uit een uiteenzetting van de hypothesen waarmee de data wordt verklaard als wel de methode voor het verzamelen van die data.

3.1 HYPOTHESES

Van participiumzinnen in de *Statenvertaling* waarbij het participium op finale positie staat wordt verondersteld dat deze zijn afgeleid door de verplaatsing van het participium uit zijn VP naar AspP, met de objecten in hun canonische positie. Voor dit onderzoek zijn we juist geïnteresseerd in participiumzinnen met een woordvolgorde waar de verplaatsing van het participium naar AspP niet voldoende blijkt. Dat zijn beknopte bijzinnen waarbinnen het participium niet op finale positie staat, maar vooraan of in het middenveld. Bij deze constructies worden drie hypothesen gesteld:

- (i) Constituenten zijn over het participium heen verplaatst op grond van de uit het theoretisch kader gestelde taalkundige factoren;
- (ii) Waar constituenten niet over het participium heen kunnen zijn verplaatst, is het participium zelf over de constituenten heen naar V1 positie verplaatst.
- (iii) Waar het participium zelf naar V1 positie is verplaatst, kunnen daarna nog constituenten volgens het theoretisch kader naar de finale positie verplaatsen. Dit zou zichtbaar zijn door materiaal, zoals partikels in het middenveld, dat is gepasseerd door zowel het participium naar links als door andere constituenten naar rechts.

METHODE

Het onderzoeksmateriaal betreft het evangelie van *Lucas* in de *Statenvertaling*. Voor de analyse is gebruik gemaakt van een online transcriptie van de originele bron uit 1637 (Van der Sijs, 2008). Een van de voornaamste doelen van de *Statenvertaling* was dat zij algemeen bruikbaar moest zijn binnen het Nederlandse taalgebied.

Tegelijkertijd moest de vertaling zo dicht mogelijk bij de Griekse en Hebreeuwse grondtekst blijven, mits het vroegmodern Nederlands dat toestond (Van der Sijs & Willems, 2009). We mogen in de tekst dus uitgaan van participiumzinnen die volledig zijn aangepast op de conventies van het vroegmodern Nederlands.

Alle participiumzinnen uit het evangelie van *Lucas* zijn gekwantificeerd. Alleen participia die het hoofd zijn van een beknopte bijzin zijn geanalyseerd. Het resultaat bestaat uit een overzicht van de participiumzinnen en hoe deze taalkundig functioneren.

4. RESULTATEN

Het evangelie van *Lucas* bevat 359 participiumzinnen. Deze participiumzinnen zijn allemaal conjunct. In Tabel 1 volgt een verdeling van de data in de verschillende posities van het participium.

Tabel 1

Frequentie en percentage (%) per type participiumzin in Lucas met betrekking tot de positie van het participium

Positie participium binnen beknopte bijzin	Frequentie	Percentage
Vooraan	163	45.40
Achteraan	104	28.97
Participium als enige constituent	62	17.27
In het middenveld	30	8.36

5. ANALYSE VAN HET MATERIAAL VOLGENS DE HYPOTHESES

Deze paragraaf onderzoekt in hoeverre de constructies uit tabel 1 kunnen worden ondersteund door de hypothesen. Het zal blijken dat hypothese i (verplaatsing van constituenten naar rechts) onvoldoende is om alle data uit *Lucas* te verklaren en hiervoor hypothese ii (verplaatsing van het participium naar links) als aanvulling nodig heeft. Eén constructie vormt bewijs voor het plaatsvinden van beide verplaatsingen.

5.1 HYPOTHESE I: CONSTITUENTEN VERPLAATSEN NAAR RECHTS

Een groot deel van de data valt af te leiden door aan te nemen dat constituenten over het participium heen naar rechts zijn verplaatst op grond van de in het theoretisch kader gestelde principes. Zie bijvoorbeeld (6):

(6) Ende de scharen vraeghden hem, [_{Aspp} [_{VP} PRO \emptyset_2 \emptyset_1] **seggende**₁], Wat sullen wy dan doen₂?

Deze constructie is mogelijk te verklaren met het principe extrapositie. In (6) is het direct object een CP, wat betekent dat deze verplicht over het participium heen naar de rechterkant van de beknopte bijzin verplaatst⁴.

5.2 HYPOTHESE II: HET PARTICIPIUM VERPLAATST NAAR LINKS

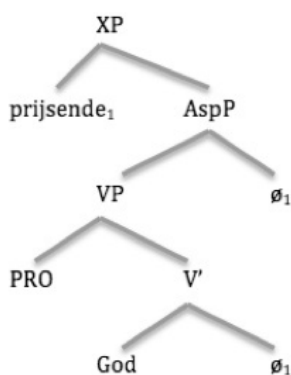
Er blijven constructies over die het theoretisch kader niet kan verklaren. Deze constructies hebben allemaal het participium op V1 positie. Voorbeelden daarvan zijn constructies waarbij het participium voorafgaat aan een object-NP, zoals in (7):

⁴ Voor dit moment gaan we ervan uit dat extrapositie constituenten aanhecht aan de hoogste projectie van de beknopte bijzin, namelijk AspP.

- (7) Ende van stonden aen was daer met den Engel een menichte des hemels
 chen heyrlegers, [**prijsende** Godt]

In de participiumzin in (7) staat het participium op V1 positie. Een manier om dit type constructie vanuit het theoretisch kader te kunnen verantwoorden is heavy-NP shift. Maar volgens Hawkins (1994) vindt heavy-NP shift pas plaats wanneer de NP minstens 4 woorden meer bevat dan de rest van de zin. Het object in (7) blijkt te kort om heavy-NP shift te ondergaan en kan dus niet zijn verplaatst. Hoe is deze constructie dan tot stand gekomen?

In aanvulling op het theoretisch kader stel ik voor dat in de constructies met het participium op V1 positie het participium een extra knoop boven AspP projecteert met een linkertak in de boomstructuur, waardoor deze alsnog naar die positie kan verplaatsen. Van (7) ontstaat dan de volgende boomstructuur:



Figuur 3. Boomstructuur van de participiumzin *prijsende Godt*.

In Figuur 3 is de object-NP *God* in zijn canonische positie blijven staan. Het participium *prijsende* heeft zich eerst op de gebruikelijke wijze naar AspP verplaatst en is vervolgens door verplaatst naar een knoop hoger in de boomstructuur, waar deze links op V1 positie terecht is gekomen. Participiumzinnen zoals Figuur 3 kunnen dan verklaard worden door verplaatsing van het participium links over het object heen naar XP. Alle constructies waar het theoretisch kader geen antwoord op heeft, de beknopte bijzinnen met het participium op V1 positie, kunnen op deze manier worden verklaard. Het maakt niet uit welke constituenten na deze verplaatsing rechts van het participium staan of in hoeverre deze nog door middel van de factoren uit het theoretisch kader naar zinsfinale positie verplaatsen. Zie voorbeeld (8):

- (8) Maer hy [_{XP} **willende** [_{AspP} [_{VP} PRO hem selven ø₂ ø₁] ø₁]] rechtveerdigen₂], seyde tot esum, [...]

In (8) verplaatst het participium *willende* via AspP naar XP, waardoor deze op V1 positie terecht komt. Mogelijk ondergaat het infinitivale hoofd *rechtveerdigen* daarna nog verplaatsing. Of deze verplaatsing heeft plaatsgevonden is echter niet te zien aan de oppervlaktestructuur.

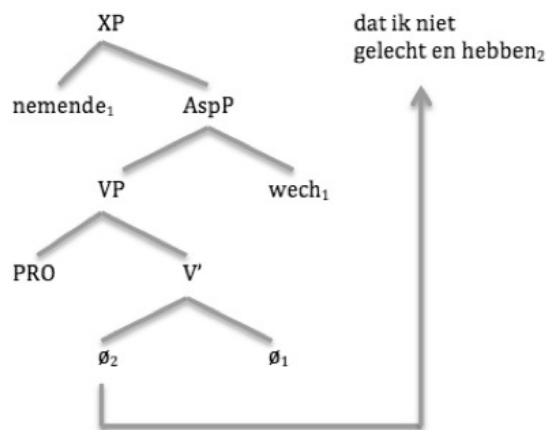
In constructies met het participium op finale positie of in het middenveld moet het participium zijn gestrand in AspP en is het dus niet verder verplaatst naar een hogere projectie. Bijvoorbeeld (9):

- (9) [[_{AspP} [_{VP} niet [_{VP} PRO \emptyset_3 \emptyset_2 \emptyset_1]] **vindende**₁], waer door sy hem inbrengen mochten₂], overmits de schare₃], so clommen sy op het dack

In (9) staat het adjunct *niet* op de eerste positie van de beknopte bijzin. Het participium kan dus niet zijn verplaatst naar een hogere knoop dan AspP. Als het wel zou zijn verplaatst naar een hogere projectie, dan zou deze het adjunct hebben gepasseerd en was het op V1 positie terecht gekomen. Het adjunct markeert hier dus het ontbreken van XP. Hypothese ii kan deze constructie dus niet verklaren. Hypothese i kan wel verklaren waarom de objectzin *waer door sy hem inbrengen mochten* en de prepositieconstituent *overmits de schare* rechts van het participium staan, namelijk door middel van extrapositie. Hypothese i is dus nodig voor deze constructies waarbij het participium zich in het middenveld van de beknopte bijzin positioneert.

5.3 HYPOTHESE III: HET PARTICIPIUM VERPLAATST NAAR LINKS EN ANDERE CONSTITUENTEN VERPLAATSEN NAAR RECHTS

In paragraaf 5.2 is de verplaatsing van het participium naar XP geïntroduceerd. Door deze verplaatsing kunnen alle participiumzinnen met het participium op V1 positie worden afgeleid. In zulke constructies kunnen verplaatsing van andere constituenten naar rechts ook hebben plaatsgevonden, maar dat is in de oppervlaktestructuur niet zichtbaar. De data bevatten echter één constructie die alleen verklaard kan worden door hypothese iii: het participium is naar XP verplaatst en andere constituenten zijn naar rechts verplaatst. Beide verplaatsingen zijn in deze constructie gemarkeerd. De constructie is weergegeven in Figuur 4.



Figuur 4. Boomstructuur van de participiumzin *nemende wech dat ik niet gelecht en hebbe*.

In Figuur 4 is het scheidbare verbum *wechnemen* verplaatst naar AspP, waarna *nemende* als participium is doorverplaatst naar XP en zijn partikel *wech* heeft achtergelaten. Het partikel *wech* in AspP markeert dus de verplaatsing van het participium *nemende* naar XP. Het partikel zou door zijn landingspositie in AspP op de finale positie moeten staan. Toch staat de objectzin *dat ick niet gelecht en hebbe* nog rechts van het partikel. Dit kan volgens het theoretisch kader alleen worden verklaard door extrapositie. Het partikel markeert dus niet alleen de verplaatsing van het participium naar XP, maar ook de extrapositie van de objectzin naar finale positie. Zo hebben beide verplaatsingen zichtbaar plaatsgevonden in de oppervlaktestructuur.

6. FACTOREN DIE HET PARTICIPIUM NAAR LINKS BEWEGEN

In deze paragraaf worden drie factoren uiteengezet die mogelijk van invloed zijn op de verplaatsing van het participium naar XP in de data uit *Lucas*.

6.1 INFORMATIESTRUCTUUR

De eerste factor is het links-rechts-principe. In de pragmatiek gaat men ervan uit dat in de zin bekende informatie voor de hoorder, de topic, zo ver mogelijk vooraan komt te staan. De constituent met de hoogste informatieve waarde, de focus, komt achteraan te staan (De Haan, 2002). Wanneer het participium in zijn beknopte bijzin bekende informatie bevat, of het moet ruimte geven aan de constituent met de hoogste informatiewaarde, dan zou deze factor mogelijk het participium naar XP forceren. Zie (10):

- (10) Ende dese mensche was rechtveerdigh ende Godtvreesende, [_{topic} **verwachtende**
[_{focus} de vertroostinge Israëls]]

In (10) heeft het object *de vertroostinge Israëls* de hoogste informatiewaarde en moet het participium dus verplaatsen naar XP om het object als focus op finale positie te laten eindigen. Daardoor staat het participium zelf als topic op V1 positie.

Het grootste probleem in de data met betrekking tot informatiestructuur is het participium *zijnde*. In een aantal participiumzinnen staat deze op focuspositie, terwijl het als koppelwerkwoord de laagste informatiewaarde bevat. Uit vervolgonderzoek moet blijken waarom *zijnde* in deze constructies niet is verplaatst.

6.2 TRANSITIVITEIT

De tweede factor is de bevinding dat bijna alle participia op V1 positie transitief zijn en dus een object selecteren. In paragraaf 2.5 werd al genoemd dat dit de enige correlatie is die de data uit *Lucas* gemeen hebben met de data van Hoeksema (2003). Transitiviteit zou dus een factor kunnen zijn die het participium dwingt te verplaatsen naar XP. Intransitieve participia zouden in dit geval geen knoop boven AspP projecteren en daarom bij AspP op finale positie blijven staan. Er zijn echter ook participiumzinnen zoals (11), waarbij een intransitief participium op V1 positie staat.

- (11) Ende aldaer was een cudde veler swijnen [[_{AspP} [_{VP} \emptyset_2 [_{VP} PRO \emptyset_1] **weydende**₁] op
den bergh₂]

Uitgaande van de factor transitiviteit markeert het intransitieve participium op V1 positie in zijn beknopte bijzin extrapositie van de overige constituenten. De data bevatten echter ook een aantal participiumzinnen met een transitief participium op finale positie, die een probleem vormen voor het principe dat transitieve verba naar XP verplaatsen. Uit vervolgonderzoek moet blijken in hoeverre deze factor van transitiviteit houdbaar is voor deze data en hoe het dan mogelijk is dat transitieve participia op finale positie van hun beknopte bijzin kunnen staan.

6.3 STEMMIGHEID

In het theoretisch kader is het begrip stemmigheid gedefinieerd. Wanneer we kijken naar persoonstekst in *Lucas*, dan zien we dat deze wordt ingeleid door een participium in de vertellerstekst. Samen vormen het participium en de persoonstekst een beknopte bijzin. Het participium staat bij deze constructie altijd op V1 positie. De letterkundige factor die dit forceert is de volgende: participia die een persoonstekst inleiden, moeten naar XP verplaatsen om die persoonstekst te markeren. Deze factor is dus alleen van toepassing op participiumzinnen die op dit grensvlak liggen van vertellerstekst en persoonstekst. Dit type constructie bevat geen uitzonderingen op de voorbeelden in (12).

- (12) a. [_{vertellerstekst} ende hy vraeghde haer, **seggende**, [_{persoonstekst} Wie seggen de scharen dat ick ben?]]
 b. ende hy vraeghde haer, [_{participium} **seggende**, [_{direct object} Wie seggen de scharen dat ick ben?]]
 c. ende hy vraeghde haer, [_{topic} **seggende**, [_{focus} Wie seggen de scharen dat ick ben?]]
 d. ende hy vraeghde haer, [_{XP} **seggende**, [_{AspP} [_{VP} PRO Wie seggen de scharen dat ick ben? \emptyset_1 \emptyset_1]]]

In (12a) leidt het participium de persoonstekst in. Om die persoonstekst te markeren moet het verplaatsen naar XP. De rest van de voorbeelden uit (12) laat zien dat op participiumzinnen waarbij het participium persoonstekst inleidt ook de taalkundige factoren uit paragraaf 6.1 en 6.2 kunnen worden toegepast. Aangezien de persoonstekst altijd het direct object is van het participium, is het participium per definitie transitief, waardoor het naar XP verplaatst (12b). De persoonstekst is altijd nieuwe informatie en daarmee de focus. Het participium die de persoonstekst inleidt is dan per definitie topic en moet naar XP verplaatsen (12c). Al deze motivaties voor verplaatsingen zorgen voor de structuur in (12d): het participium verplaatst naar XP en komt op V1 positie terecht. We zien hier hoe de taalkundige factoren samenvallen met een patroon dat we alleen kunnen analyseren met een letterkundig instrumentarium. De verdeling van stemmigheid beïnvloedt de verdeling van de informatiestructuur van de beknopte bijzin en de transitiviteit van het participium, waardoor deze naar XP moet verplaatsen.

7. CONCLUSIE

In dit artikel is onderzocht welke factoren mogelijk samenhangen met de positie van het participium binnen zijn beknopte bijzin in het evangelie van *Lucas* in de *Statenvertaling* uit 1637. In de literatuur wordt aangenomen dat wanneer het participium niet op finale

positie staat, constituenten over het participium heen naar rechts zijn verplaatst onder invloed van factoren zoals extrapositie.

Uit mijn analyse van de participiumzinnen in *Lucas* blijkt echter dat in veel constructies met het participium op V1 positie, constituenten zich links naast het participium bevinden die volgens de literatuur niet over het participium heen naar rechts kunnen zijn verplaatst. Ik heb voorgesteld dat in deze constructies het participium een knoop boven AspP projecteert om daar vervolgens zelf heen te verplaatsen. Figuur 4 is de enige participiumzin in *Lucas* waar aan de oppervlaktestructuur is te zien dat het participium naar links is verplaatst en andere constituenten naar rechts zijn verplaatst. Beide verplaatsingen zijn in deze beknopte bijzin zichtbaar gemarkeerd door een partikel dat door het participium in AspP is achtergelaten.

Een mogelijke factor voor het verplaatsen van het participium naar XP is een letterkundige: bij participiumzinnen waar het participium persoonstekst inleidt, moet deze naar XP verplaatsen om deze persoonstekst te markeren. Zo kan deze constructie in *Lucas* inzicht geven in de motivatie voor de verplaatsing van het participium naar V1 positie. ■

Ontvangen in april 2018; geaccepteerd in september 2018.

BIBLIOGRAFIE

- Bennis, H. (2000). *Syntaxis van het Nederlands: 11 hoofdstukken van de zin*. Amsterdam, Nederland: University Press.
- Boven, E.V. & Dorleijn, G. (2015). *Literair mechaniek: inleiding tot de analyse van verhalen en gedichten*. Bussum, Nederland: Coutinho.
- Broekhuis, H. & Corver, N. (2017, May 18). 12.1. General introduction. *Taalportaal*. Retrieved from http://www.taalportaal.org/taalportaal/topic/link/syntax__Dutch__vp__V12_Word_order_postverbal_positions__V12_Word_order_postverbal_positions.12.1.xml. (accessed 28 juni 2017 14:04:41 CEST 2017).
- Gestel, F.V., Rinkel, T. & Twilhaar, J. N. (1992). *Oude zinnen: grammaticale analyse van het Nederlands tussen 1200-1700*. Leiden, Nederland: Martinus Nijhoff Uitgevers.
- Haan, S.D. (2002). *Taalhandelingen*. In R. Appel, A. Baker, K. Hengeveld, F. Kuiken & P. Muysken (Red.), *Taal en Taalwetenschap*. Oxford, United Kingdom: Blackwell. 87-102
- Hawkins, J. A. (1994). *A performance theory of order and constituency* (Vol. 73). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Hoeksema, J. (2003). Verb movement in Dutch present-participle clauses. In H. Van Riemsdijk & J. Koster (Eds.), *Germania et Alia: A linguistic webschrift for Hans den Besten*. Groningen, Nederland: Center for Language and Cognition.
- Horst, J.M.V.D. (2008). *Geschiedenis van de Nederlandse syntaxis*. Leuven, België: Universitaire Pers Leuven.
- Sijs, N.V.D. (2008). *Digitale uitgave van de Statenvertaling uit 1637*. Beschikbaar op <http://www.bijbelsdigitaal.nl/statenvertaling-1637/>
- Sijs, N.V.D., & Willemijns, R. (2009). *Het verhaal van het Nederlands: Een geschiedenis van twaalf eeuwen*. Amsterdam, Nederland: Bert Bakker.
- Stallings, L. M., MacDonald, M. C., & O'Seaghdha, P. G. (1998). Phrasal ordering constraints in sentence production: Phrase length and verb disposition in heavy-NP shift. *Journal of Memory and Language*, 39(3), 392-417.